

BAYRAKTAR, Levent (2014). “Dünya Sorunlarına Her Dem Taze Bir Cevap: Yunus Emre”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.549-553 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Levent BAYRAKTAR*

DÜNYA SORUNLARINA HER DEM TAZE BİR CEVAP: YUNUS EMRE

Bu bildirin başlığı ilk bakışta bir çelişki barındırıyor gibi görünebilir. Zira 13.yy Anadolu’unda yaşamış bir ozanın dünya sorunlarına her dem taze bir cevap verebilmesi izaha muhtaç bir iddia gibi durmaktadır. Bu nedenle, Yunus’un neden dünya sorunları karşısında her dem taze bir cevap olacağını düşündüğümüzü açıklığa kavuşturmalıyız. Bunun için de öncelikle insan-dünya ilişkisi, dünya sorunları ve bunlara nasıl çözüm yolları bulunabilir gibi problemleri irdelemeye gayret edeceğiz. Ardından, Yunus Emre’nin düşünce ve değer dünyasından hareketle günümüz dünyasının entelektüel ve etik meselelerini ele almaya çalışacağız. Zira Türk-İslâm düşüncesinin, dünya durdukça en parlak örneklerinden biri olacak olan Yunus Emre, insanımıza ve bütün bir insanlığa, barış ve selamet içerisinde nasıl yaşanabileceğinin anahtarını sunmaktadır.

İnsanoğlunun yeryüzündeki macerası yapıcı ve yıkıcı kuvvetlerin mücadelesi çerçevesinde şekillenmiştir. Yapıcı kuvvetler aynı zamanda medeniyet kurucu değerler ve unsurlardır. Bilim, felsefe, din, sanat, ahlâk, hukuk gibi kurumlar ve insanlık başarıları medeniyetlerin dayanakları ve itici güçleri olmuştur. Yıkıcı güç ve süreçler ise kabaca barbarlık ve değer tanımamak şeklinde toparlanabilir.

Bugün insanlık çok çetin bir imtihandan geçmektedir. İnsanoğlunun “insan, insanın kurdudur” diye tanımlanması ve betimlenmesi dünyayı daha tekinsiz bir yere dönüştürmüştür. Çağımızda artan savaşlar, yoksulluk, açlık, mültecilik, tabii afetler vb. sorunlar, hızla insanlığın kendi sonunu hazırladığının işaretleri gibidir. Bu durum eğer bir uyanış, bilinçlenme ve tutum değişikliği ile

* Doç. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

aşılamazsa insanoğlu soyunu devam ettirebilmek için (eskiden bilim-kurgu filmlerde işlenen fakat giderek gerçekleşme riski bulunan bir ihtimal olarak) yeni bir gezegen bulmak zorunda kalabilecektir.

Acaba sorunu bu raddeye getirmeden halletmek mümkün değil midir? İşte Yunus Emre, bütün bir insanlığa çağlar öncesinden nasıl birarada, birlikte ve hiçbir varlığa zarar vermeden yaşanılabileceğini gösteren, gökte parlayan kutup yıldızı gibi yol göstermiş ve göstermektedir.

Yunus'un sırrı ve meziyeti ne idi? İlhamını ve ilmini nereden almaktaydı? Nasıl bu kadar sade fakat sahih ve sahici olabiliyordu? Bütün bir dünyayı gezip görmediği halde dünya durdukça geçerli olacak hikmet ve hakikati nasıl kavramıştı? İşte bunlar ve benzerleri çoğaltılabilecek diğer sorular çağımızı anlamak ve sorunları ile başa çıkabilmek için irdelenmeyi beklemektedir.

İlkin insan-dünya ilişkisini ele alarak, bütün bu meselelere kısaca değinmeye çalışalım. İnsanoğlunun bütün anlamlı faaliyetleri bir tarz bilgi ile mümkündür. İnsanın kendisini, evreni, evrendeki düzeni ve işleyişi tanıması hep bilgi sayesinde. Bu bakımdan insan bilmeye ve öğrenmeye mecbur bırakılmış bir varlıktır. Diğer varlıklar hayatlarını idame ettirmeye yarayan bilgileri doğuştan getirdikleri halde insanoğlu bunun için emek harcamak ve gayret sarf etmek durumundadır. Fakat insanoğlu öyle bir varlıktır ki diğer canlılar gibi hayatta kalmak veya neslini devam ettirebilmeyi başarmak onun için yetinilebilecek bir durum değildir. Zira insan olmak bir süreç ve tekâmül işidir. Yunus bu hususu anlatmak için ten ve can ayrımını dile getirir. Ten insanın diğer canlılarla ortak olduğu biyolojik düzlemi, can ise beden içerisinde insanı insan yapan asıl özür. Can dünyevi bir varlık değildir. Bu dünyada konuktur ve ten kafesi içerisinde esir gibidir. Fakat gelişimini tamamlamak için bu beden içerisinde ve bedenli varoluş formu dâhilinde kendisini kemale erdirmeye gibi de bir imtihana tabi tutulmuştur. İşte insanın trajedisi de buradadır. Beden olmak bakımından çamurdan yaratılmıştır ve tabiatında bu hususiyet bulunmaktadır. Öte yandan can olarak nurdan yaratılmıştır ve bu bakımdan da eşref-i mahlûkattır. O yüzden Yunus dünyayı da dünya hayatını da mutlaklaştırmamanın gayretindedir. Zira ona göre bu dünya bir gölgedir ve varlığı kendinden değildir. Bunun gibi insanoğlu da ten kafesi içerisinde dünya hayatında bir imtihan vermekte ve ayrıca vatan hasreti çekmektedir. Yunus için ne bu maddi dünya ne de beden asıl gerçekliktir. O, dünyanın gelip geçiciliği ile

insan hayatının sonlu ve sınırlı oluşunu beraber ele alıp insanoğlu için bir aydınlanma ve çıkış yolu göstermeye çalışır.

İnsan için en büyük uyanış faniliğini idrak etmekle başlar. Zira “fanilik bilinci” insanın gelip geçiciliğini kavrayarak dünya hırslarına kapılmaması için bir kalkan olur. Nitekim insanın insana en büyük eziyeti haddini bilmediği zaman ortaya çıkmaktadır. Haddini bilmemek insanı firavunlaştırmakta ve onu zalimleştirmektedir. Yunus, benlik hırsıyla dünyaya ve diğer insanlara hâkim olmaya çalışanlara “hani mülke benim diyen, köşk ü saray beğenmeyen; şimdi bir evde yatarlar, taşlar olmuş üstünleri” diyerek ölümün öğreticiliğine işaret eder ve bu durumun insanın haddini bilmesi için ibret teşkil etmesini ister:

Bunda hep gelenler gider hergiz gelmez yola gider

Bizüm hâlümüzden haber soranlara selâm olsun

İnsanoğlunun dünyaya bağlanması bilincini örtmekte ve karartmaktadır. Çünkü yukarıda da değinildiği gibi dünya ontolojik olarak asıl varlık değil bir gölge varlıktır. O yüzden dünyaya bağlanmak da, dünya ile eşanlı olan bedene bağlanmak da insanın asıl vatanını unutturmakta ve kendisinden beklenen tekâmülü gerçekleştirilmesine mani olmaktadır. İnsana lazım olan şey; asıl bilgi ve asıl şuurlanma; nereden gelip nereye gittiği hakkındaki uyanışı ve farkındalığı ile olanaklıdır. Öyleyse insanoğlu, mutlak olmayan bir dünya düzeninde gelip geçici, sonlu ve sınırlı olan bir beden hayatı sürecine tabi tutulduğunu ve bunun bir imtihan olduğunu bilmek ve fark etmek durumundadır.

Bu yüzden Yunus bütün Peygamberlerin aynı hakikati tebliğ etmek için gönderildiklerini hatırlatır:

Tevrât'ıla İncîl'i Zebûr'ıla Furkân'ı

Bunlardagi beyânı cümle vücûdda bulduk

Yunus böylece insan-dünya ilişkisi bağlamında ele alınabilecek en temel ve metafizik meseleleri en sade ve açık biçimde dile getirir. Bu söyleyişteki hikmet ve samimiyet ilahî sır ve hakikatin bir kez daha insanlığa tebliğ edilmesi gibidir. Böylece Yunus hem Türkçenin tefekkür imkânlarını zorlayarak metafizik ve manevi bir dil yaratmış, hem de bir anlamda Kur'an-ı Kerîm'i tefsir etmiştir. Bu sebeple denilebilir ki Yunus, İslâm'ı yeniden, Türkçe söylemiş ve gönüllere yerleştirmiştir. Sevgi, aşk, irfan ve muhabbete dayalı tasavvufî İslâm telakkisi Yunus'un hikmet ve ilahileri ile dilden dile, gönülden gönüle akıp gelmektedir.

Yunus'u daha yakından tanımak ve anlamak için onun varlık görüşü ve insan anlayışı irdelenmelidir. Varlığı tanımak bir çeşit bilgi meselesidir. Bilmek ise akıl ve duyuların birlikte çalışması ile başlar fakat orada bitmez. Çünkü Yunus'un da dâhil olduğu mistik ve manevi telakkide; görünüş ve gerçeklik ayrımı esastır. Buna göre "Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi sevdim/aşk ettim" hadis-i kutsi'sinin de işaret ettiği gibi varlık sebepsiz veya tesadüfî olarak zuhur etmiş değildir. Varlık, Allah'tandır. Allah, vacib'ül vücud bizatihidir, kadir-i mutlak'tır. O'nun dışındaki her şey varlığını ona borçludur ve zorunlu değil mümkün varlıklardır. Dolayısıyla zorunlu varlık ile mümkün varlıkların bilinmesi de birbirinden farklı olacaktır. Allah kâinata Adetullah ve Sünnetullah denilen birtakım yasalar koymuştur. İnsan da bu yasalara tabidir. İşte insanın dünya ve kâinata ilişkin bilgi sahibi olabilmesinin de temelinde insan ve kâinatın aynı kudret ve iradenin eseri olması hususiyeti bulunur. İnsanoğlu, kendisine verilmiş olan bilme melekeleri yardımıyla haddi nispetinde evreni anlayıp kavrayabilir. Bu kavrayışla bir bilinçlenme ve arınma süreci geçirir. Ancak böylelikle çokluktan birliğe ve görünüşten gerçekliğe doğru bir yükseliş yaşayabilir. Bu yol varlığın birliğinin kavranılabileceği yollardan sadece biridir. Öte yandan: "Muhabbetten hâsıl oldu Muhammed; Muhammedsiz muhabbetten ne hâsıl" ifadesinde belirtildiği gibi evreni/varlığı aşk ve muhabbet olarak da okumak mümkündür. Birinci yol ilim yolu iken ikincisi aşk ve irfan yoludur. İşte Yunus, varlığın birliği öğretisini aşk ve irfan ile terennüm etmiş, çokluk ve görünüşe takılmadan insanlığa Hakk ve hakikat yolunda rehberlik etmiştir.

Yunus'un tefekkürü böylece bir yandan asıl varlığın mahiyetinin araştırılması ve bilinmesi esasına dayanıyorken, bir yandan da hakikat endişesi ve şuuru ile insanoğlunun nasıl bir hayat sürmesi gerektiğini belirginleştirmektedir. Bu bakış açısı temelde insan gerçeğini, onun varlıkla olan ilişkisini, varlığı tanımak için bilmeye mecbur bırakılmış olduğunu, bütün bilmelerin sonucunun da kendini bilerek, yaratana bilmek olduğunu kavrama sürecinden ibarettir.

Artık Yunus'un bakış açısından dünya sorunlarını irdelemeyi deneyebiliriz. Hemen belirtmek gerekir ki bunu mümkün kılan husus; Yunus'un zamandan ve mekândan bağımsız olarak insan doğasını irdemiş ve tanımaya çalışmış olmasıdır. Zira onun ele aldığı insan, sadece Anadolu coğrafyasında yaşayan Müslüman Türk insanı değildir. Bakışı ve tavır alışı bütün zamanlar, bütün dinler ve bütün

milletler için anlamlı ve değerlidir. Çünkü insanı yeryüzünde Tanrı'nın halifesi olarak görmekte ve “bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil; yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil” demektir. Yunus'un nazarında yeryüzünde sınırlar ve sınıflar yoktur. “Kimseye hor bakmagıl hergiz gönül yıkmagıl” der. Dolayısıyla günümüzün moda kavramları ve sorunlarından olan öteki ve ötekileştirme de yoktur ve olmamalıdır. “Sen sana ne sanırsan, ayruğa da anı san” diyerek insana en yüksek ve en yüce anlamı atfetmektedir. Yunus'un bu tutumu; İslamî olanla insanî olanın bir ve aynı şey olduğunun teyidi hükmündedir. İşte bugün dünya üzerinde yaşanan ve şahit olunan hak ihlallerinin, açlık, sürgün, işgal ve tecavüzlerin temelinde insanoğlunun kendi manevi ve metafizik anlamını yitirmiş ya da unutmuş olması gerçeği yatmaktadır. Çağımızda insan, özgür ve özerk konumunu kaybetmiş; araçsallaştırılmış ve köleleştirilmiştir. Bütün bu olumsuzluklar bir çeşit nisyan ve metafizik kopuşun eseridir. Artık insan kendisini halifetullah ve eşref-i mahlûkat olarak idrak ve inşa edememekte, küresel kapitalizm ve tüketim sektörünün piyonu olarak işlev görmektedir. Bu durum çoğu zaman insanoğlunun kendisini bir özne ve şahsiyet olarak yetiştirmesine ya da şuurlu bir varoluş sergilemesine imkân tanımamakta bunun yerine sahte gerçeklikler içinde uyuşturulmuş bir beden olarak yaşamayı seçebilmektedir. Veya bu uyumsuzluk durumunun karşı kutbunda aşırı uyarılmış biçimde yine ucunda dünya çıkarı ve batıl iştiyakların teşvik ettiği bağınazlıklar, yobazlıklar ve cehalet karışımı cinayetler!

Dünyanın geldiği bu durum bir korku filminin sahnelerini andırmakla beraber maalesef yaşananlar figüranların başından geçen kurgusal sahneler değil, insanlığın sınıfta kaldığı utanç tabloları olmaktadır. Din adına girişilen katliamlar bir yanda, öte yanda gelişmişlik ve medeniyet adına bütün bu cinnet ve cinayetlere seyirci kalan silah tüccarı ülkeler ve şirketler! Ne pahasına olursa olsun kâr etmenin ve maddi menfaat peşinde koşup rant elde etmenin başarı olarak değerlendirildiği yeni dünya düzeni!

Yenidünya düzeninin insanlık adına bir çıkış umudu getirmesi bir yana, yangına benzinle gittiği ortadadır. Çözüm; eskimeyen dünya görüşünü hâkim kılmakla yani her dem taze olan “ben gelmedim dava için, benim işim sevi için” diyen ölümsüz hikmetin ve hakikatin sesine kulak vermekle elde edilebilecektir.